HOED AF VOOR DE KOMMANDEUR

door Ad Otten

Het was in het jaar 1645. Ergens op de hei tussen Mierlo en Someren. De commandeur van Gemert, Heer Ulrich van Hoensbroek, vergezeld van drie knechten te paard en een te voet, was de weg kwijt. In de verte naderde een kar volgeladen met klot uit de Peel. Twee jonge mannen waren erbij. De commandeur en zijn knechten snelden hen tegemoet. Op de vraag van "de Heer van Gemert" of hij zó op de goede weg was naar Mierlo, moet de voorste varensgezel hem geantwoord hebben dat dat niet het geval was en dat hij gewoon rechtsomkeert moest maken om in Mierlo terecht te komen.
De jongeman vergat, ocharm, zijn hoed af te zetten. En dat pikte de commandeur niet. Heer Ulrich vond het nodig hem een gevoelige les te geven. Hij trok zijn pistool om hem daarmee een tik te geven. De "goedgemutste" klotrijder ontweek die slag en toen gelastte de commandeur zijn dienaren om de man, die inderhaast onder de kar dook,te tracteren op stokslagen. "Dat zal hem leren in het vervolg zijn hoed af te zetten, wanneer een Heer hem de weg vraagt", zo oordeelde de commandeur.

In de geschiedschrijving over Gemert wordt aan commandeur van Hoensbroek nu niet bepaald een fraaie rol toegeschreven. Hij was het immers die na de Vrede van Munster in 1648 de Staatse troepen in Gemert binnenleidde.Tot in 1662 werd vervolgens tussen de Duitse Orde en de Generaliteit in Den Haag geprocedeerd over de soevereiniteit van Gemert. Hoensbroek was in 1654 al gestorven en in de Gemertse kerk begraven.

Gerlacus van den Elsen schrijft over hem (1): "De kommandeur Hoensbroek, (overigens) een achtenswaardig en ervaren man, een goed katholiek,een vereerder en weldoener zelfs van Onze Lieve Vrouw van Handel, gesproten uit eene familie die voor en na verscheidene geestelijken zelfs bisschoppen voort-

bracht, die kommandeur zelf heeft een Judas-rol gespeeld en Gemert aan zijne vijanden overgeleverd. Hij geraakte in twist met zijn overste den landkommandeur Godefridus Graaf van Huyn Baron van Geleen en Wachtendonk".
In een voetnoot vermeldt Van den Elsen dat volgens het Memoriaal van pastoor Gautius jaloezie, opgewekt door de verheffing van dezen jongeren landkommandeur de hoofdoorzaak der twist geweest moet zijn. Van den Elsen twijfelt hieraan wanneer hij schrijft dat Van Geleen al in 1634 was aangesteld en te Gemert werd gehuldigd in 1638. Bovendien zo schrijft hij spreekt de grootmeester in zijn brief van 2 sept.1648 met betrekking tot kommandeur van Hoensbroek slechts van "ongehoorzaamheid".

De twijfel van Van den Elsen t.a.v. wat pastoor Gautius omstreeks 1700 optekent over deze kwestie is terecht. Het is veel waarschijnlijker dat hij "gewoon" ongehoorzaam was, dat wil zeggen dat hij orders van zijn overheid niet opvolgde. Zo werd hij "op het matje" geroepen, maar kwam niet opdagen (2). Moest hij zich verantwoorden voor zijn gedrag tegenover gewone stervelingen zoals de voerlui ??
Het is in ieder geval zo dat de beide voerlui er werk van maakten.Op 24 april 1645 wordt voor notaris Deckers in Eindhoven een officiële verklaring opgemaakt, ondertekend met twee grote kruisen, de "handmerken" van de twee voerlui die het schrijven niet machtig zijn. Deze verklaring wordt afgelegd ten behoeve van zekere Margaretha Cocx die kennelijk tegen de Gemertse commandeur wil procederen, hem van laakbaar gedrag beschuldigd en een bestraffing eist (3).
Verdere processtukken zijn tot op heden niet gevonden. Hierna volgt de tekst van de "attestatie voor Margaretha Cocx tegens den Kommandeur van Gemert":

Compareerden Henrick Wouters van Oirschot, out ontrent 27 jaeren, ende Claes Jacops van Nuenen out ontrent 23 jaeren, woenende den iersten comparant bij Juffrou Elsbena Verheyden (wedue wijlen Adam) ende den tweeden bij Goort Coppens binnen Eyndoven, ende verclaeren sij comparanten ter requisitien van Margaretha Cocx, huysvrou van Antony Jan Willems, dat hun comparanten wel kennelijck te wesen, dat sij desen lesten naerwinter hebben gevaren voer haer lieder meester ende vrouwe naer Someren (om) torff (te) halen. Ende int

weder keeren metten torff, commende opde heide bij Eynhouts, is haer lieden ontmoet den heer Commandeur tot Gemert met noch dry knechten te peerde ende eenen te voet. Ende heeft ditto Commandeur aen voorszegde persoonen gevraecht oft aldaer was den wech recht naar Mierlo, waerop den iersten comparant, den voorsten wesende, heeft geantwort, aldaer den wech soe te wesen op Asten, maar dat hij moste den anderen wech nemen om te comen tot Mierlo. Ende alsoe hij comparant bleeff varende ende naer sijn kerre siende heeft vergeten sijnen hoet aff te doen int antwordden, waerop den heer Commandeur sich seer stoorde ende sijn pistole uuttreckende hem veinsde te stoten. Dat hij comparant hem doen is ontweken onder de kerre ende different keeren onder 't peert deur is geloopen. Waerover ditto commandeur hem niet cost achterhaelen, heeft sijnen dienaars gelast hem comparant te slaan ende stooten. Dwelck sij oock gedaen hebben; hem stotende met eenen stock, daer hij onder de karre lach. Ende ten lesten soe sij doerreeden segde ditto Commandeur: "Ende op een ander tijt doet u lieder hoet aff als u lieden een Heer naerden wech vraecht !"

Alle dwelcke verclaren sij comparanten tgeene voorszegt is waerachtich te wesen ende sullen tselve des versocht sijnde voer alle Heeren ende gerechten des noot sijnde bij eede wederomme (te) bevestinghe.
Aldus gedaen binnen Eyndoven den 24 april 1645, ter presentien van Henrick Ariaens ende Jan Laureyns, getuygen hiertoe versocht.

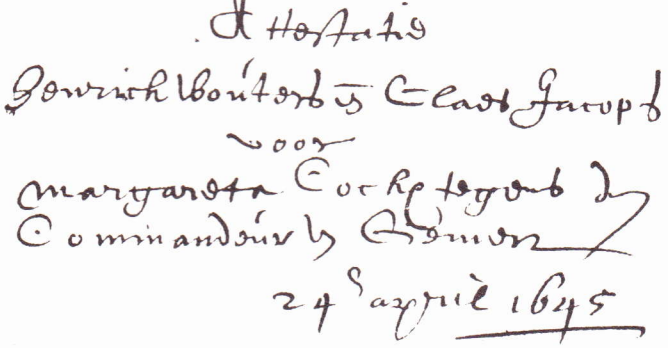

opschrift omslag

BRONNEN :

(1) Gerlacus van den Elsen, Geschiedenis van de Latijnse School van Gemert, 1887, p. 149 e.v.

(2) idem.

(3) Gemeentearchief Eindhoven - notarieel archief 1217 nr.6, d.d. 24-4-1645.

.....

NIET NETJES!

Op de omslag van dit nummer van Gemerts Heem en hieronder een wel zeer toepasselijk plaatje van " 'ne knecht in 17de eeuwse klerazzie, die 'r schijt aan heeft en..... er de hoed bij op houdt !"